

ПОДАТКОВІ ПРЕФЕРЕНЦІЇ У ФУНКЦІОНУВАННІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті проаналізовано важливість функціонування малого підприємництва під час російсько-української війни, проведено аналіз діяльності фізичних осіб-підприємців у 2021–2023 рр., зокрема зареєстрованих фізичних осіб-підприємців, активних фізичних осіб-підприємців, фізичних осіб-підприємців, які припинили діяльність. Досліджено заходи державної підтримки суб'єктів малого підприємництва під час військового стану – податкові преференції, їх роль та значення у діяльності підприємств, які знаходяться на спрощеній системі оподаткування та доведено важливість зазначеної підтримки. Розглянуто податкові преференції до чотирьох груп платників податків, які перебувають на спрощеній системі оподаткування у 2022 р. за такими показниками: граничний обсяг доходів на рік, ставка єдиного податку, розмір єдиного внеску (на місяць), документальні перевірки, санкції за порушення податкового законодавства та невикористання касових апаратів (реєстраторів розрахункових операцій). Проаналізовано доходи та видатки бюджету у 2021-2022 рр. та їх вплив на економіку країни.

Ключові слова: податки, податкові преференції, єдиний податок, ставка податку, мале підприємництво, суб'єкт господарювання, доходи, бюджет.

Tatiana PIKHNYAK

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

TAX PREFERENCES IN THE FUNCTIONING OF BUSINESS ENTITIES DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The article analyzes the importance of the functioning of small business as one of the important sectors of the economy during the Russian-Ukrainian war. Their activities in partially occupied, front-line, support and safe regions were studied, in particular: the number of registered individual entrepreneurs, active individual entrepreneurs, individual entrepreneurs who ceased their activities in 2021-2023. State support measures for small business entities were considered: direct payments from the budget, tax preferences, preferential loans, measures to reduce administrative pressure. Attention is focused on one of the types of support for business entities during martial law - tax preferences. Their role and importance in the activities of enterprises that are on the simplified taxation system is determined and the importance of the mentioned support is proven. It is accepted to pay attention to the current tax legislation - the Tax Code of Ukraine regarding preferences for the simplified tax payers of the first, second and third groups.

The tax preferences for four groups of taxpayers who are on the simplified taxation system in 2022 were considered according to the following indicators: the maximum amount of income per year, the rate of a single tax, the amount of a single contribution (per month), documentary checks, sanctions for violating tax legislation and non-use of cash registers (registrars of settlement transactions). The revenues and expenditures of the budget in 2021-2022 and their impact on the country's economy were analyzed. Problems of the development of small enterprises in Ukraine and ways of increasing the efficiency of their activities in modern market conditions are highlighted: introduction of tax incentives for local production of important products in Ukraine; exemption from taxation of materials and equipment necessary for the modernization of production; preferences for relocated enterprises or those that continue to employ internally displaced persons; formation of additional credit support programs for business entities.

Keywords: taxes, tax preferences, single tax, tax rate, small business, business entity, income, budget.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

У той час, коли у країнах відбуваються військові дії, податки виступають одним із основних фінансових інструментів у регулюванні відносин між підприємствами та державою. В умовах війни, функціонування українських підприємств як великих, так і малих має особливе значення як вагомe джерело надходжень до державного бюджету та створення робочих місць. Малі, середні та мікропідприємства (далі МСП) є найбільш активними у всіх соціально-економічних процесах, так як вони можуть швидко адаптуватися до ситуації, що склалася, заповнити ніші, що виникають у сфері послуг, мінімізувати збитки для себе та внутрішнього ринку в цілому. Тому для України важливо сформувати та реалізувати обґрунтовану, ефективну податкову політику підтримки розвитку суб'єктів господарювання. Одним із напрямів реалізації податкової підтримки суб'єктів малого підприємництва виступає саме спрощена система оподаткування. Наразі Україна знаходиться у стані пошуку найоптимальнішої спрощеної системи оподаткування, яка б забезпечила податкові надходження до всіх рівнів бюджету, пожвавивши економічну діяльність і підтримку малих та середніх підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання щодо розвитку спрощеної системи оподаткування, особливості її застосування, а також використання податкових преференцій досліджували у своїх працях українські вчені та економісти: Г. Василевська [1], З. Варналій [2], І. Ковальчук [3], С. Костарной [4], А. Крисоватий [5], І. Михасюк [6], В. Синчак [7], А. Соколовська [8], В. Табінський [9], О. Тимченко [10], О. Чабанюк [11], Н. Швець [12].

Різноманітність теоретичних підходів та зміни практики застосування спрощеної системи оподаткування суб'єктами малого бізнесу потребують продовження наукових досліджень щодо перспективних напрямків її вдосконалення в непростих умовах розбудови економіки України.

Проте наявність дискусійних аспектів щодо функціонування податкових преференцій поряд із фрагментарним характером значної кількості досліджень обумовили вибір теми, визначили її мету та завдання, об'єкт і предмет наукового дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Віддаючи належне глибині і широкоспектральності наукового доробку вищезгаданих науковців, відмітимо, що недостатньо дослідженою залишається проблема застосування та дії податкових преференцій для платників податків, які обрали спрощену систему ведення обліку та складання звітності.

Формулювання цілей статті

Метою статті є оцінка встановленої податковим законодавством системи податкових преференцій при оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, які перебувають на спрощеній системі оподаткування, визначення проблем функціонування та орієнтирів удосконалення спрощеної системи оподаткування.

Виклад основного матеріалу

Ситуація із повномасштабним вторгненням росії на територію нашої країни внесла свої корективи у роботу бізнес-структур: більшість із них змушені були припинити свою діяльність, інші – змогли її розпочати з нуля у незнайомій для них місцевості, населеному пункті. Значних збитків у своїй діяльності саме зазнало мале підприємництво, яке ще не встигло цілком оговтатися від карантинних обмежень внаслідок COVID-19.

Одним із основних напрямів державної підтримки малого бізнесу є створення сприятливого податкового середовища для таких суб'єктів господарювання. Напрямом реалізації податкової підтримки суб'єктів малого підприємництва виступає спрощена система ведення обліку та складання звітності із впровадженням податкових преференцій, яка перебуває у стадії перманентних змін та нововведень і потребує постійного реформування та пристосування до сучасних умов соціально-економічного розвитку держави.

Так, Соколовська А. під податковими преференціями розуміє будь-які відхилення від стандартних умов оподаткування [8].

Крисоватий А. та Василевська Г. вбачають під податковими преференціями переваги у сфері оподаткування, які надаються конкретним територіям, певним видам діяльності, юридичним або фізичним особам для стимулювання господарської активності, соціального захисту, а також з метою легалізації тіньових грошових потоків [5].

У перекладі з англійської податкова преференція (англ. preference) – це перевага. В економічній енциклопедії подається таке трактування терміну «преференція»: перевага, пільга, надана окремим державам, підприємствам, організаціям для підтримки окремих видів діяльності; представлена у формі зниження податків, знижок з мита, звільнення від платежів, надання вигідних (пільгових) кредитів [13].

Як бачимо, погляди науковців щодо даного твердження зводяться до того, що під податковими преференціями розуміють переваги, представлені окремим категоріям платників податків у вигляді зниження податкового навантаження з ціллю заохочення визначених видів діяльності та їх соціального захисту.

Наразі малий та середній бізнес відіграє ключову роль в економіці України, забезпечуючи близько 64% доданої вартості, 81,5% зайнятих працівників у суб'єктів господарювання та 37% податкових надходжень [14].

Так, в Україні налічується майже 2 000 000 підприємців. На початок лютого 2023 року зареєстровано 1 млн 993 тис. 358 осіб, що на 3 672 особи менше у порівнянні з минулим роком (1 млн 997 тис. 030 осіб) та на 90 тисяч 073 особи більше за 2021 рік (1млн 903 тис. 285 осіб) (рис. 1, 2, 3).

Однак, з них діючих у 2023 р. 17 тис. 227 осіб, у 2022 р. 25 тис. 719 осіб, у 2021 р. 20 тис. 184 особи. У той же час, багато суб'єктів господарювання взагалі припинили свою діяльність: у 2023 р. – 17 тисяч 227 осіб, у 2022 р. – 36 тисяч 632 особи, у 2021 р. – 28 тисяч 305 осіб.

В свою чергу, і відчутно знизилися доходи громадян: за даними Міністерства економіки, падіння ВВП України за підсумками 2022 року оцінюється у 30,4%, що є найгіршим показником за всю історію

незалежності нашої країни. При цьому, у 2021 році ВВП показав зростання на 3,4%, а у 2020 р. падіння ВВП склало лише 4%.

Як бачимо, показники є не втішними.

Рис. 1. Зареєстровано фізичних осіб-підприємців, 2021–2023 рр.

Примітка. Побудовано автором за [15]

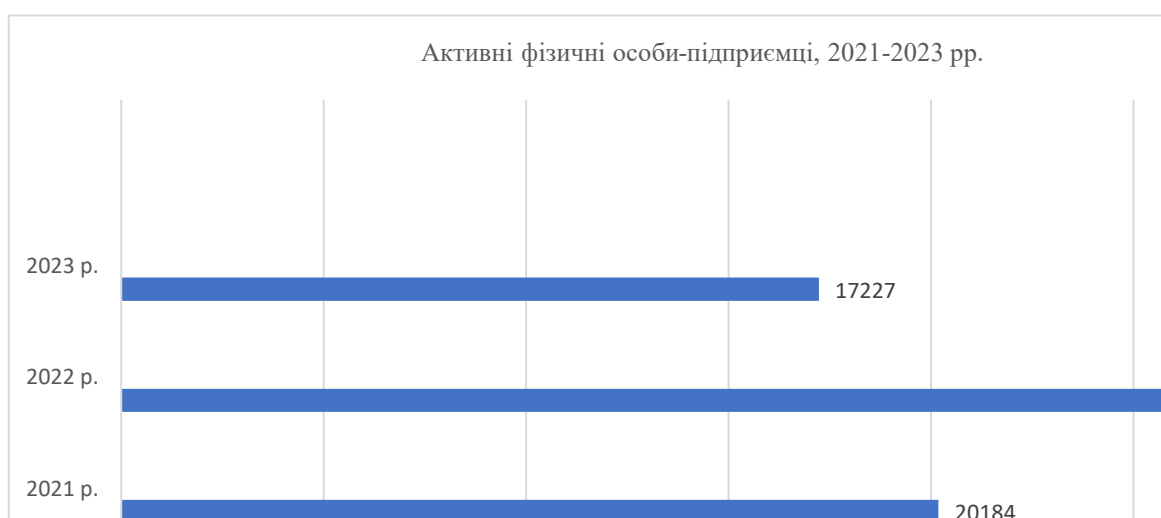

Рис. 2. Активні фізичні особи-підприємці, 2021–2023 рр.

Примітка. Побудовано автором за [15]

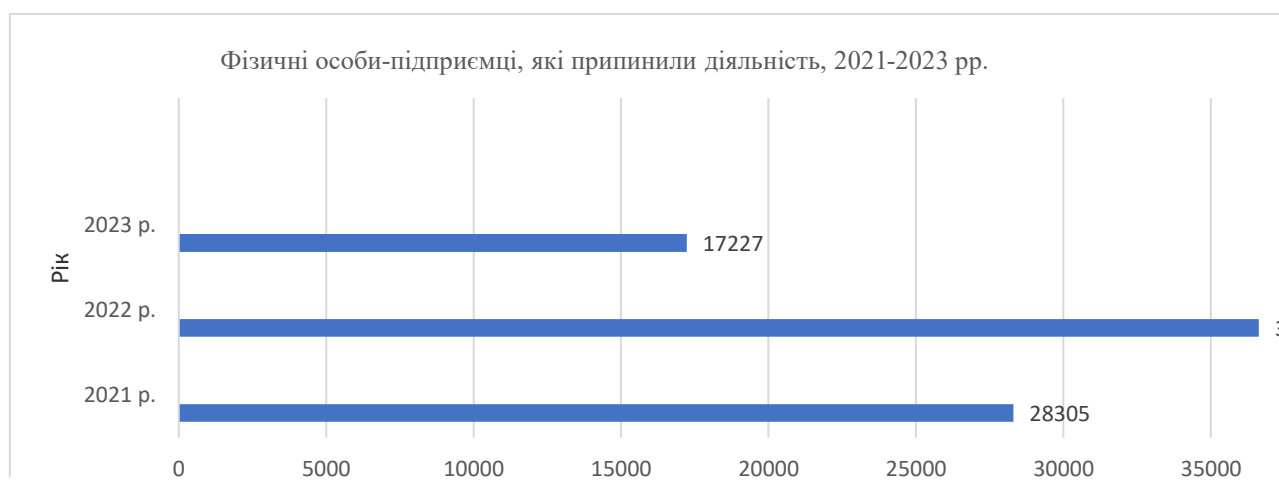

Рис. 3. Фізичні особи-підприємці, які припинили діяльність, 2021–2023 рр.

Примітка. Побудовано автором за [15]

Військовий стан, запроваджений з 2022 року вимагав негайних дій з боку уряду. Тому, власне, для підтримки суб'єктів господарювання було впроваджено низку заходів, які можна поділити на наступні категорії: прямі виплати з бюджету; податкові преференції; пільгові кредити; заходи зменшення адміністративного тиску [4].

Зупинимося на податкових преференціях. Дискусії щодо позитивного чи негативного їх впливу на загальний економічний розвиток належать до найгостріших як у економічному, так і соціальному

контекстах. Адже, податкові преференції є високоефективним економічним інструментом втручання у розподільчі процеси за допомогою маневрування формами організації фінансових відносин, а з іншого боку, практика їх надання призводить до значних прямих податкових втрат у вигляді втрат бюджетних надходжень.

З початку війни Верховною Радою України було прийнято значні зміни до Податкового Кодексу України [16] щодо питань оподаткування та звітності платників податків, що перебувають на спрощеній системі оподаткування:

- фізичні особи-підприємці 1 та 2 групи з 1 квітня 2022 року і до скасування воєнного стану можуть не сплачувати єдиний податок;
- фізичні особи-підприємці 1 та 2 групи з 1 березня 2022 року та протягом 12 місяців після закінчення військового стану можуть не сплачувати Єдиний соціальний внесок;
- фізичні та юридичні особи, які відносяться до 3 групи, з оборотом до 10 млрд грн з будь-якою кількістю працівників (раніше було обмеження – до 7,6 млн грн доходу) можуть сплачувати 2% з доходу;
- до кінця військового стану скасовується зобов'язання фінансових установ повідомляти перевіряючі органи щодо відкриття та закриття рахунків, як фізичними, так і юридичними особами [17, 18] (табл. 1).

Таблиця 1

Податкові преференції до груп платників податків, які перебувають на спрощеній системі оподаткування у 2022 р.

Показник	Група платників податків				
	1 група Фізичні особи- підприємці	2 група Фізичні особи- підприємці	3 група Фізичні та юридичні особи	4 група Агровиробники	
				юридичні особи	фізичні особи
Граничний обсяг доходів на рік	1 118 900	5 587 800	7 818 900	частка сільгосп виробництва за попередній рік (не менше або дорівнює) 75 %	Проводять діяльність виключно в межах фермерського господарства (лише з членами сім'ї або самостійно). Площа угідь або водного фонду не менше 2 га (не більше 20 га)
Ставка єдиного податку	Можуть не сплачувати (з 01 .04.2022 р. і до закінчення воєнного стану)		2 % від доходу	Ставка єдиного податку з 1 га сільгоспугідь або земель водного фонду залежить від категорії (типу) земель, їх розташування (у відсотках до бази оподаткування)	
			5% від доходу (із включенням ПДВ) або 3 % від доходу +ПДВ		
	268,4 (до 10 % від ПМПО)	1340 (до 20 % від мін ЗП)			
Розмір єдиного внеску (на місяць)	Можуть не сплачувати (1 березня 2022 року та протягом 12 місяців після закінчення військового стану)		1474	1474	
	1474	1474			
Документальні перевірки	Мораторій				
Санкції за порушення податкового законодавства та невикористання касових апаратів (ресстраторів розрахункових операцій)	Відсутність штрафних санкцій				

Примітка. Побудовано автором за [16, 19]

Безумовно, пільгове оподаткування відіграло позитивну роль для утримання на плаву багатьох підприємств у перші місяці російської агресії. На нашу думку, будь-які податкові преференції під час війни не потрібно розглядати як додаткове благо для бізнесу. Адже це вимушений інструмент для допомоги у виживанні.

Однак, зі слів голови Комітету Верховної ради з питань фінансів, податкової та митної політики Данила Гетманцева на сплату 2% податку з березня 2022 року до січня 2023 року перейшли більше як 313 тис. осіб-підприємців, з яких більше 53 тис. юридичних осіб. Через що державний бюджет країни у 2022 році недоотримав 7 мільярдів грн [19].

Разом із цим, значні суми були витрачені із бюджету країни: крім суттєвих витрат на оборону, у 2022 р. збільшилися у 2,5 рази витрати на громадський порядок, безпеку та судову владу та становили 454, 4 млрд грн.

Майже на чверть зросли витрати на соціальний захист населення – 455, 2 млрд грн проти 367, 3 млрд грн у 2021 р. Більше всього скоротилися видатки на економічну діяльність та освіту (рис. 4).

Рис. 4. Видатки бюджету, млрд грн, 2021-2022 рр.

Джерело: побудовано автором за [18]

Загальна сума видатків бюджету у 2022 році зросла у 1,6 рази у порівнянні з показниками 2021 року та склала 3043,5 млрд грн. Для порівняння, надходження в бюджет, звичайно, теж зросли, але всього лише у 1,3 рази, що не покриває необхідні витрати.

Отож, Україна сьогодні знаходиться у надто складній ситуації: коли податкові надходження до бюджету значно скоротилися, а потреба у фінансуванні обороноздатності країни збільшилася. Можливості уряду щодо залучення коштів на зовнішньому і внутрішньому ринках значно знизилися, а та допомога, яка надходить від США, Євросоюзу, міжнародних організацій та інших країн є недостатньою та несистематичною. Тому, після суттєвого зменшення податкових надходжень до бюджету було прийнято рішення щодо повернення деяких податків у березні та квітні 2022 року [20].

Також Верховна Рада України повернула мита та податки на імпорту і розмитнення автомобілів з червня 2022 року, у вересні 2022 року – акциз на пальне. Нещодавно ухвалили також закон про повернення до «звичайного» оподаткування грального бізнесу, який також охоче користувався пільговим режимом. Більше того, за оцінками експертів, рівень переходу на сплату 2% податків цього сегменту був чи не найвищим в Україні. Іншими словами, на спрощену систему перейшла фактично вся ігрова індустрія. Аналітики підраховали, що до впровадження пільг одне таке підприємство в середньому сплачувало до бюджету 200 тисяч гривень податків на день, тобто, понад 73 мільйони на рік. А перейшовши на спрощену систему лише приблизно по 23 тис. грн, тобто на 9 мільйонів на рік менше [19].

Наразі Міністерство фінансів України готує законопроект, який передбачає, що з 1 липня 2023 року необхідно буде відмовитися від вищерозглянутих преференцій, що стосуються фізичних осіб-підприємців 1, 2 та 3 групи, а також мораторію на проведення документальних перевірок та санкцій за порушення податкового законодавства.

Головним аргументом такої законодавчої ініціативи є скасування податкових преференцій як однієї із ключових умов продовження співпраці України з Міжнародним валютним фондом. Такий крок, на думку Міжнародного Валютного Фонду, має частково зменшити дефіцит українського бюджету й поліпшити можливості держави фінансувати армію [19].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Проведене дослідження дає підстави для твердження, що бізнес на сьогодні, у переважній більшості, адаптувався, навчився заробляти навіть у таких жаклих умовах та спроможний платити податки повністю. Однак, вважаємо, що влада не повинна обмежуватися лише згоранням преференцій. Адже війна не закінчилася, економіка, попри певну стабілізацію потребує додаткової підтримки. Тому, на нашу думку, доречно звернути увагу на запровадження податкових стимулів для локального виробництва

важливої продукції в Україні; звільнення від оподаткування матеріалів та обладнання, необхідних для модернізації виробництв; преференції для релокованих підприємств або тих, що продовжують залучати до роботи внутрішньо переміщених осіб; формування додаткових програм кредитної підтримки суб'єктів підприємництва (хоча такі програми й діють, вважаємо їх недостатніми як за наданими бізнесові можливостями отримати кошти, так і за обсягами).

Література

1. Василевська Г.В. Особливості функціонування преференційного оподаткування в Україні. Світ фінансів. 2012. Вип. 4. С. 49–59.
2. Варналій З.С., Васильців Т.Г. Пріоритети вдосконалення державної політики розвитку малого підприємництва в Україні. Стратегічні пріоритети. 2014. № 2 (31). С. 49–54.
3. Ковальчук І. С. Аналіз рівня оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні. Modern Economics. 2017. № 5. С. 29–35. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/taxation-analysis-of-small-enterprise-subsi-diar-iesin-ukraine/>.
4. Костарной С.В., Піхняк Т.А. Податкові преференції, як засіб підтримки суб'єктів господарювання в умовах пандемії. Збірник праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Д. Моторного (ТДАТУ). Економічні науки. №1 (45), 2022. С. 112–118.
5. Крисоватий А.І., Василевська Г.В. Новітня парадигма преференційного оподаткування : монографія. К. : Центр учбової літератури, 2013. 260 с.
6. Михасюк І., Гукалюк А., Косович Б. Проблеми конкурентоспроможності українського підприємництва і торгівлі в умовах глобалізації. Вісник Львівського університету (серія економічна) ЛНУ ім. Івана Франка. 2019. Випуск 56. С. 308–316.
7. Синчак В.П. Податкові обмеження у спрощеній системі оподаткування як інструменти податкового регулювання розвитку малого підприємництва. Університетські наукові записки. 2015. 1(53). С. 408–425.
8. Соколовська А.М. Система податкових пільг в Україні в контексті європейського досвіду. К. : НДФІ. 2006. 320 с.
9. Табінський В.А., Телятник В.М., Сімон А.П. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні. «Молодий вчений». № 3 (43), 2017. С. 848–851.
10. Тимченко О.І. Проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва в регіонах України. Ефективна економіка. № 6, 2015. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_6_14.
11. Чабанюк О.М., Мосолова Ю.О. Спрощена система оподаткування як мікроекономічний фіскальний регулятор. Бізнес Інформ. 2021. № 4. С. 228–234. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-4-228-234>.
12. Швець Н.В., Ізюмська А.В. Малий бізнес в Україні: аналіз стану та тенденції. Вісник східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. № 2 (258) 2020. С. 108–117.
13. Словopedia. URL: <http://slovopedia.org.ua/38/53407/383214.html>.
14. Підтримка малого і середнього підприємництва. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostantnya/pidtrimka-malogo-i-serednego-pidpr-iyem-nic-tva>.
15. Фопономіка. URL: <https://opendatabot.ua/ru/open/foponomics>.
16. Податковий кодекс України. Відомості Верховної Ради України : документ 2876-IX, поточна редакція від 08.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
17. Сологуб І., Бетлій О. Аналітика. Економіка. URL: <https://voxukraine.org/derzhavna-polityka-maye-buty-ostrivtsem-stabilnosti-vijna-ne-pryvid-rozganyaty-inflyatsiyu-chy-spusto-shuvaty-byu-d-z-het/>
18. Податки під час війни. URL: <https://tr.tax.gov.ua/media-ark/local-news/print-581820.html>
19. Скасування податкових пільг в умовах війни: як пом'якшити удар для бізнесу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3660378-skasuvanna-podatkovih-pilg-v-umovah-vijni-ak-pomaksiti-udar-dla-biznesu.html>.
20. Податкові послаблення для парків, ФОПів та інших під час війни. Що залишити, а що переглянути? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/18/692753/>.

References

1. Vasylevska H.V. Osoblyvosti funktsionuvannya preferentsiinoho opodatkuvannya v Ukraini. Svit finansiv. 2012. Vyp. 4. S. 49–59.
2. Varnalii Z.S., Vasylytsiv T.H. Priorytety vdoskonalennia derzhavnoi polityky rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini. Stratehichni priorytety. 2014. № 2 (31). S. 49–54.
3. Kovalchuk I. S. Analiz rivnia opodatkuvannya subiektiv maloho pidpriemnytstva v Ukraini. Modern Economics. 2017. № 5. S. 29–35. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/taxation-analysis-of-small-enterprise-subsi-diar-iesin-ukraine/>.
4. Kostarnoi S.V., Pikhniak T.A. Podatkovii preferentsii, yak zasib pidtrymky subiektiv hospodariuvannya v umovakh pandemii. Zbirnyk prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu imeni D. Motornoho (TDATU). Ekonomichni nauky. №1 (45), 2022. S.112–118.
5. Krysovatyi A.I., Vasylevska H.V. Novitnia paradyhma preferentsiinoho opodatkuvannya : monohrafiia. K. : Tsentr uchbovoi literatury, 2013. 260 s.
6. Mykhasiuk I., Hukaliuk A., Kosovych B. Problemy konkurentospromozhnosti ukrainskoho pidpriemnytstva i torhivli v umovakh hlobalizatsii. Visnyk Lvivskoho universytetu (seriia ekonomichna) LNU im. Ivana Franka. 2019. Vypusk 56. S. 308–316.

7. Synchak V.P. Podatkovi obmezhenia u sproshchenii systemi opodatkuвання yak instrumenty podatkovoho rehuliuвання rozvytku maloho pidpriemnytstva. *Universytetski naukovyi zapysky*. 2015. 1(53). S. 408–425.
8. Cokolovska A.M. Systema podatkovykh pilh v Ukraini v konteksti yevropeiskoho dosvidu. K. : NDFI. 2006. 320 s.
9. Tabinskyi V.A., Teliatnyk V.M., Simon A.P. Problemy ta perspektyvy rozvytku maloho biznesu v Ukraini. «*Molodyi vchenyi*». № 3 (43), 2017. S. 848–851.
10. Tymchenko O.I. Problemy ta perspektyvy rozvytku maloho pidpriemnytstva v rehionakh Ukrainy. *Efektivna ekonomika*. № 6, 2015. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_6_14.
11. Chabaniuk O.M., Mosolova Yu.O. Sproshchena systema opodatkuвання yak mikroekonomichnyi fiskalny rehulator. *Biznes Inform*. 2021. № 4. C. 228–234. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-4-228-234>.
12. Shvets N.V., Iziumska A.V. Malyi biznes v Ukraini: analiz stanu ta tendentsii. *Visnyk skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia*. № 2 (258) 2020. S. 108–117.
13. Slovopectiia. URL: <http://slovopectiia.org.ua/38/53407/383214.html>.
14. Pidtrymka maloho i serednoho pidpriemnytstva. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostantnya/pidtrimka-malogo-i-serednoho-pidpr-iyem-nic-tva>.
15. Foponomika. URL: <https://opendatabot.ua/ru/open/foponomics>.
16. Podatkovi kodeks Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy : dokument 2876-IX, potochna redaktsiia vid 08.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
17. Solohub I., Betlii O. Analitika. *Ekonomika*. URL: <https://voxukraine.org/derzhavna-polityka-maye-buty-ostrivtsem-stabilnosti-vijna-ne-pryvid-rozganyaty-inflyatsiyu-chy-spusto-shuvaty-byu-d-z-het/>
18. Podatky pid chas viiny. URL: <https://tr.tax.gov.ua/media-ark/local-news/print-581820.html>
19. Skasuvannya podatkovykh pilh v umovakh viiny: yak pomiakshyty udar dlia biznesu. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3660378-skasuvannya-podatkovykh-pilg-v-umovakh-v-ijni-ak-pomaksiti-udar-dla-biznesu.html>.
20. Podatkovi poslablennia dlia parkiv, FOPiv ta inshykh pid chas viiny. Shcho zalyshyty, a shcho perehlyanuty? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/18/692753/>.